

Misyonerlik Ve Türkiye'ye Yönelik Misyoner Faaliyetleri

Kılıç, R. (2006).Misyonerlik ve Türkiye'ye yönelik misyoner faaliyetleri. Türklük Bilimi Araştırmaları, S. 19, Niğde, ss. 327-342.

Prof.Dr Remzi Kılıç

Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

' Mision ' kelimesi Latince ' Mittere ' den gelmekte ve anlamı ' göndermek ' tir. Fransızca ' ya ' mision ' olarak geçmiş, ' bir kimseye, bir şey yapmak için verilen özel görev ' anlamını kazanmıştır. Mision kelimesinden gelen ' misyonerlik '; bir dini teşkilat kurarak, din propagandası yapmak, insanları o dinin müritleri haline getirmektir[1]. Genel olarak misyonerlik; ; başka dinden olanları kendi dinine kazandırmak için kurulan dernekler, ; özel de ise, Hristiyan olmayan ülkelerde Hristiyanlığı yayma amacını güden kurumlar ; [2] olarak tanımlanmıştır.

Hristiyanlığı yayma yolunda görev alan; rahip, papaz veya din adamlarına da misyoner denir. Kısacası misyonerlik; Hristiyanlığı yaymaya yönelik örgütlü çalışma birimidir[3], diyebiliriz. ' Dini anlamda mision ve misyonerlik, Havariler döneminden günümüze kadar gelen dönem içerisinde esas itibariyle İncili öğretmek, Hristiyan olmayanları bu dine kazanmak, yada belirli mezhepten olmayanları bir mezhebe çevirmek şeklinde anlaşılmıştır. Misyonerlik; matbuat, tıbbi bakım, okul yapma gibi araçların yardımıyla uygulamaya konulmuştur ' [4].

Dinler arasında bu yola geniş ve teşkilatlı olarak ilk önce Hristiyanlık başvurduğu için ' Misyonerlik ' denildiği zaman daha çok ' Hristiyan Misyonerliği ' akla gelir olmuştur. ' Dini teşkilatlı olarak yayma ' faaliyeti kapsamında, '

Hristiyan olmayan ülkelerde Hristiyanlığı yaymak amacı ile kurulan teşkilat ' olarak algılanmıştır[5].

Misyonerlik hareketleri, en kısa şekilde inanç propagandası yapmak üzere, dini teşkilatlar tarafından din adamlarının çeşitli yerlere gönderilmesi olarak ifade edilebilir. Misyoner hareketleri, dini propaganda için kullanılan metotlardan sadece birisidir. Siyasi kuvvet ve ticari münasebetler bu propagandanın güçlü silahlarındandır.

Misyonerler zaman zaman hükümet ve ticari çevrelerden de destek görmüşlerdir. Misyonerler genelde din adamlarıdır. Bununla birlikte ilk misyonerler ve bilhassa modern zamanlarda ruhban olmayan şahıslar ve hatta kadınlar da misyoner olarak görülebilmektedir. Misyonerler inancın eksik olduğunu düşündükleri her yerde, kendi memleketlerinde veya haricinde faaliyet gösterebilirler. Dini vaaz ve eğitim işini yazarak, tercüme ederek ve kitaplar yayımlayarak yapan misyonerler, zaman zaman bir dildeki ilk kitabın basımını da yapmışlardır[6].

HIRİSTİYANLIĞIN ORTAYA ÇIKIŞI VE MİSYONERLİK DÖNEMLERİ:

Hız. İsa ' dan itibaren Hristiyanlık Dini ' nin önemli dönemleri ve misyonerliğin başlangıçtan günümüze kadar uzanan genel durumu tarihi olarak ana hatları ile şöyledir:

1. 33-100 arası; Havariler dönemi
2. 100-800 arası; Kiliselerin kurulması
3. 800-1500 arası; Ortaçağ dönemi
4. 1500-1650 arası; Reform dönemi
5. 1650-1793 arası; Reform sonrası dönem
6. 1793-1965 arası; Modern dönem
7. 1965 ' den sonraki dönem; Diyalog dönemi diyebiliriz[7].

Havariler dönemi; Hız. İsa ' ya peygamberliği sırasında on iki kişi inanmıştı. Bunlara havariler denilmiştir. Hristiyanlığı Hız. İsa ' dan sonra bunlar tebliğ etmişlerdir. Bu sebeple bunlara ilk misyonerler gözü ile bakılabilir. Havarilerin Hristiyanlığı yaymaları Hristiyanlık Filistin ' de doğduğu için Filistin sahası ile sınırlı kalmıştır.

Hristiyanlık dininin en büyük misyoneri aslen Yahudi asıllı olan Pavlos ' tur. Pavlos Anadolu ' nun önemli merkezleri ile Asya nın bir çok yerinde, Makedonya da ve Yunanistan da birçok kilise kurmuş ve Hristiyanlığı teşkilatlandırmıştır. Buralara Hristiyanlığı yayarak, Roma da çok büyük etkinlik göstermiştir. İlk misyonerler havarilerdi. Ancak Pavlos ve öteki misyonerlerin çabalarıyla Hristiyanlık Roma İmparatorluğu nun ticaret yolları üzerindeki büyük kentlere hızla yayılmıştır.

' Büyük ' lakabıyla anılan Bizans İmparatoru I. Kostantin ' in (306-337) Hristiyanlığı kabul etmesiyle misyonerlik yeni bir hız kazanmıştır. Kısa bir süre içerisinde İran ve Arabistan içlerine kadar yayıldı. Askeri alanda Haçlı seferleri, İslam Dini ' nin yayılmasını geçici olarak durdurmuş ise de Müslümanları Hristiyanlaştırmak mümkün olmamıştır.

IX. Yüzyıldan itibaren İngiliz misyonerleri Hristiyanlığı Avrupa ' nın kuzeyinde ve batısında yaymaya çalışırlarken, İstanbul Rum Kilisesi ' ne bağlı misyonerler de Doğu Avrupa ve Rusya da faaliyet gösteriyorlardı. Milattan sonra 950-1350 yılları arasında Avrupa ve Rusya neredeyse tamamen Hristiyanlaşmıştır[8].

Ortaçağ döneminde Pavlos ' un papazları, Roma İmparatorluğu ' nun bütün eyaletlerinde Hristiyanlık propagandası yaptılar. Batı Roma ve Doğu Roma ' da insanlık derin bir huzursuzluk içerisindeydi. Bu ortamda zulüm gören ve huzursuz olan kimseler ' kurtuluş ümidi ' haline gelen Hristiyanlık inancına yöneldiler. Taraftarları artık imparatorun ve beşeri sistemin otoritesine değil, İsa ' nın yeryüzündeki hakimiyetinin (Tanrı Devleti ' nin kurulması) yakın olduğunu savunuyorlardı. Hristiyanlar ile Roma imparatorları arasındaki mücadele 325 yılında İmparator Kostantin ' in Hristiyanlığı kabulüne kadar sürmüştür. Kostantin İstanbul ' u " Yeni Roma " adıyla başkent yapmıştır. Hristiyanlık tarihinde çok önemli olan İlk Konsül 325 yılında İmparator Kostantin ' in öncülüğünde İznik ' te yapılmıştır[9].

Hristiyanlık Roma İmparatorluğu ' nun resmi dini kabul edilince bütün Grekler, Latinler, Franklar, Cermenler, Anglo-

Saksonlar Hristiyan olmuşlardır. Hristiyanlık Dini VII-VIII. yüzyıllarda güney, batı ve Orta Avrupa ' nın dini haline gelmiştir[10].

Doğu ve Kuzey Avrupa ' da yaşayan Slavlar Bizans imparatorlarının gönderdiği misyonerler sayesinde Hristiyan olmuşlardır. Slav-Ruslar, Kiev şehri ve çevresinde 862 yılında " Rusya Devleti " ni kurmuşlardı. Knez Vladimir 988 ' de vaftiz edilerek Hristiyanlığı din olarak kabul etmiştir. Bunun ardından Sırplar, Karadağlılar, Çekler vs. Hristiyanlığa girmişlerdir. Böylece yapılan misyoner faaliyetler ile Avrupa ilk bin yılda Hristiyanlaşmıştır[11]. Bu arada Doğu Avrupa ' da Tuna-Bulgar Devleti Atilla ' nın torunlarından Asparuh tarafından 668 yılında kurulmuştu. Tuna Bulgarları, batıda Franklar ile doğuda Bizanslar arasında ulaşım, ticaret ve kültürel temasları sağlamaktaydılar. Uzun süre Bizans İmparatorluğu ' na baskın olan Tuna Bulgar Devleti, özellikle Bizanslı iki misyoner kardeş olan Krill ve Method adlı papazlar tarafından yapılan propagandalar sonucu Hristiyanlığı kabul etmiştir. Mikail Boris Han (852-889) zamanında 864 yılında tek Tanrı inancında yaşayan Tuna Bulgarları Ortodokslik Mezhebi ' ni kabul ederek Hristiyan olmuşlardır[12].

Yeniçağda XVI. yüzyıldan itibaren, ' Yeni Dünya ' denilen Amerika Kıtası nın keşfi ile Katolik kiliseleri; İspanya, Portekiz ve Fransa ' nın yeni ele geçirdiği bölgelere misyonerler gönderdiler. Böylece Orta ve Güney Amerika ile Antiller ve bu arada Filipinler ' de Hristiyan olmuşlardır. Hristiyan misyonerler bu dini Uzakdoğu ' ya kadar propaganda ederek; Japonya, Çin ve Hindistan ' a kadar uzanmışlardır. XVII. Yüzyılda Roma ' da kurulan ' İman Yayma Cemiyeti ' misyonerlik faaliyetlerine faal bir şekilde yön vermekteydi. 1750-1815 yılları arasında Hristiyanlığın yayılmasında sanki biraz duraksama görülmektedir. Ancak Protestan misyonerliği XIX. yüzyılda ve XX. yüzyılda büyük bir yükseliş göstermiştir. Avrupa ' da; Almanya, Fransa, Belçika ve diğer birçok Batı-Avrupa ülkelerinde misyonerlik çalışmaları için Enstitüler kurulmuştur ve buralarda çağdaş-modern bilgilerle donanmış

misyonerler yetiştirilmiştir[13].

XVIII. Yüzyıldan itibaren kurulan bazı misyoner kuruluşlar ise şunlardır:

1701 yılında Londra ' da; İncili Yayma Derneği,
1792 yılında Londra ' da; Vaftizci Misyonlar Derneği,
1810 yılında Amerika ' da Boston da; Amerikan Misyon Dostları
Konseyi,
1814 yılında Boston ' da; Vaftizci Misyoner Birliği,
1837 yılında New York ' ta; Presbitoryan Kilisesi Dış
misyonları,
1732 yılında Almanya ' da Moravyalı Kardeşler misyonları,
1823 yılında Berlin ' de; İncili Yayma Misyonları Derneği,
1824 yılında Fransa ' da da; İncil Misyonları Derneği gibi
kuruluşlar bulunmaktaydı.

Ayrıca 1951 yılında yayımlanan Evangeli Praecones adlı Papalık Genelgesi, Dünyada 1926 ' da dört yüz, 1950 yılında ise altı yüz misyoner bölgesi olduğunu belirtmektedir.

Asya, Afrika, kıtaları başta olmak üzere, Dünya ' nın bir çok ülkesinde yerli din adamları ve piskoposlar, misyonerlikle görevlendirilmişlerdir. 1962-1965 yılları arasında yapılan çalışmalar çerçevesinde, II. Vatikan Konsili ' nde alınan bir kararla; başka dinden olanları Hristiyanlaştırma amacı gizlenmemekle birlikte, artık ana yaklaşımın diyalog ve ikna metodu olduğu vurgulanmıştır[14].

Misyonerler, hastane, okul gibi sosyal hizmet, kuruluşlarına önem vermişlerdir. XIX. Yüzyıldan sonra Hristiyan misyonları Dünya nın bir çok yerinde; okullar, kolejler, hastaneler ve hemşire okulları açmışlardır. Daha sonraları bu sosyal faaliyetler zirai hizmetlere, desteklere, gelişme ve kooperatif programlarına, okuma-yazma kampanyalarına kadar uzanmıştır.

XIX. Yüzyıl Hristiyan misyonları, ' Kültür değişikliği ' meselesini din ile birlikte kültür transferinin de yapılması ile çözmeye çalışmışlardır. Batı Eğitimi ' nin yanı sıra; mimari, müzik, çalışma alışkanlıkları, hatta çalıştırdıkları

yerli insanların kıyafetlerini de kendi kültürlerine göre belirlemişlerdir. Son zamanlarda ise Hristiyan misyonerleri kültür konusunda esnekliği esas almışlardır[15]. Ayrıca misyonerler liderlik meselesi, Milliyetçilik meselesi gibi konular ile karşılaşmışlar ve bu konularda kendileri lehine sonuçlar çıkarmışlardır.

MİSYONERLİK VE TÜRKLER:

Türkler, Ortaçağda Hristiyan misyonerler ile karşı karşıya gelmişlerdir. Misyonerler Türkistan ' a daha İslamiyet doğmadan önce girmişlerdi. Bir kısım Türk halkını Hristiyanlaştırmayı başarmışlardı. 893 yılında Talas şehri Müslüman-Araplar tarafından fethedilince, buradaki ' Büyük Kilise ' nin camiye çevrilmesi misyonerliğin Türkistan ' da erken dönemde başladığını ortaya koymaktadır[16].

VI. Yüzyılda Aşağı Türkistan askeri hududu vasıtasıyla, Türk yurtlarına giren Hristiyanlık bölgede fazla bir dini mukavemetle karşılaşmamıştır. Bölgede Zerdüştlük Dini ile Budizm Dini arasında yüzyıllardır süre gelen mücadeleden yararlanan Hristiyan misyonerler, Aşağı Türkistan ' da Semerkant ' ı metropolitlik merkezi yaparak hayli yayılma göstermişlerdi. İslamiyetin Türkistan ' da yayılış yıllarında bile, Hristiyan misyonerleri faaliyetlerine devam etmiş, ancak fazla taraftar bulamamışlardı. Bu konuda, Budizm gibi Hristiyanlığında Türklerin ' savaşçı ruh ve karakterine aykırı olarak miskinliği telkin eden yapısının etkisi olsa gerektir[17].

Türklerin Hristiyan olmaları sonucu milli kimliklerini ortadan kaldıran asıl büyük olay, Doğu ve Orta Avrupa ' da yaşanmıştır. 375-1250 yılları arasında Türkistan ' dan hareketle Karadeniz ' in kuzeyinden Avrupa ' ya gelen Türklerden; Hunlar, Avarlar, Macarlar, Bulgarlar, Peçenekler, Uzlar, Kumanlar, Kıpçaklar, kısmen Hazarlar ve Sabarlar, Tuna boyları, Orta Avrupa ve Balkanlar ' da uzun süre siyasi ve askeri izler ve etkiler bırakmışlardı.

Slavlar, Franklar ve Grekler ile savaşarak bu sahalarda

çeşitli dönemlerde hakimiyet kuran Türkler, ' Ortaçağ Avrupası ' nın meydana getirilmesine büyük rol oynamışlardır[18]. Adı geçen Türk kavimleri, yerleşik düzene geçmeyip sürekli göçer olmaları ve arkadan gelen yeni bir Türk kavmi tarafından da tazyik altına alınmaları sonucu, sürekli bir toplum ve devlet yapısı gösterememişlerdir.

Ortodoks misyonerlerinin yoğun propagandası karşısında Hristiyanlığı kabul ederek, Slav, Frank ve Grek toplumları içinde asimile olmuşlardır. Sadece bunlardan geriye, Bulgar ve Macar adları kalabilmiştir. Bu nedenle bunlara, ' Türklerin on kayıp kavmi ' denilmiştir[19].

Budizm ve Konfüçyanizm dinlerine giren Türkler de Çin ve Hint toplumları içerisinde kaybolmuşlardır. Türkler arasında, evrensel mesajları olan büyük dinler daima hoşgörü ile karşılanmıştır. Türklerin genel olarak İslamiyet haricindeki dinlere girmemeleri, Müslümanlığın Türklerin karakteri ve milli kültürlerine en uygun din şeklinde yorumlanmasına yol açmış, bu yüzden Türkler İslamiyeti zorla değil kendi istekleriyle kabul etmişlerdir.

Türklerin Müslümanlığa girmeleri, millet olma şuurunu da geliştirmiştir. Bu katkının da etkisiyle Türk milli varlığı günümüze kadar gelebilmiştir. Eğer Türkler İslamiyeti kabul etmeselerdi, belki de İslamiyet Dünya ya bu kadar yayılamaz, giderek Hristiyanlığın saldırıları karşısında Ortadoğu ' ya sıkışmış olarak, Araplar ' a has bir din haline gelebilirdi[20]. Türklerin nihai olarak İslamiyeti din olarak kabul etmeleri, Doğu ve Güney Asya medeniyetlerinin (Çin ve Hint) tesirinden ayrılarak, Ön Asya medeniyetine dahil olmaları ile, Dünya çapında bir cephe değiştirme hadisesi meydana gelmiştir. Bu durum Türk Milleti için Milli bütünlük açısından hayırlı bir iş olmuştur, diyebiliriz.

İslamiyet ' ten önce Türkler; Budizm, Maniheizm, Hristiyanlık ve Musevilik gibi, dinlere girmişlerdi. Bu dinlerin kuralları, Türk Milleti nin kuvvetli bir kültür etrafında metin bir devlet olarak teşekkülüne mani oluyorlardı. Türklerin tek bir dine mensup bir millet olarak, yüzyıllardır sağlam devletler kurabilmeleri, Müslümanlığı kabul etmiş oldukları devirler de

daha da artmıştır[21].

Türklerin İslamiyet öncesi kabul ettikleri bazı dinler milli bünyelerine uymadığı için Türk boyları, milli kültürlerini kaybetmeye mahkum olmuşlardır. Göktürk Hakanı Bilge Kağan ın veziri Tonyukuk tan bir Budist mabedi yapılmasını istediğinde, vezir Tonyukuk 0 na; savaşı ve hayvan kesmeyi yasaklayan ve miskinlik telkin eden bir dinin kabulü Türkler için felaket olur , cevabını vermiştir. Tarih, vezir Tonyukuk un sözlerinin kehanet olmadığını ortaya koymaktadır. Macarlar ve Bulgarlar Hristiyanlık içinde, Hazarlar da Musevilik inancında adetâ erimişlerdir. Bunların aksine İslamiyetin kabulü, Türklerin yeni bir ruh ve kuvvetle Asya steplerinden Avrupa içlerine kadar uzanan büyük ve uzun ömürlü devletler kurmalarına imkan sağlamıştır[22].

TÜRKİYE DE MİSYONERLİK FAALİYETLERİ:

Katolik misyonerlerin faaliyetleri, bu mezhebin tarikatları olan Cizvit, Fransisken, Kapucin ve Lazarist tarikatları tarafından yürütülmüştür. Bu tarikatlar, Hristiyanlıkta ki Reform hareketi nden sonra, Katolik Kilisesi nin de, kendisine yeni bir çeki düzen vermek düşüncesinden hareketle ortaya çıkmışlardır.

Osmanlı Devleti bünyesinde, Fransa nın himayesinde faaliyete başlayan bu tarikatların amaçları; Roma ve Bizans kiliselerini, yani Katolik ve Ortodoksluk mezheplerini birleştirmek ve Papa nın otoritesini yükseltmekti. Ayrıca, Müslümanları Hristiyan yapmak, Osmanlı ülkelerindeki Rum ve Ermenileri ve Katolik olmayan Hristiyanları Katolik yapmak ve Fransa nın nüfuzunu kuvvetlendirmekti. Osmanlı Devleti nde Katolik misyonerlerin erkenden faaliyete başlamalarının sebebi Fransa ya verilen kapitülasyon imtiyazları olmuştur[23].

Osmanlı Devleti tarafından yabancılara tanınan ticari kapitülasyonlar yanında din ve ayin serbestliği, misyonerlerin Osmanlı memleketlerine gelmelerine yol açmıştır. Bu amaçla 1583 yılında, Cizvitler adlı Hristiyan misyonerler İstanbul a gelmişlerdir. Daha sonra, 7 Temmuz 1626 tarihinde İstanbul a

gelen üç kişilik biri Kapucin misyoner heyeti, 19 Temmuz 1626 da Galata daki St. Georges Kilisesi ne ve Kilise nin yanındaki eve yerleşerek, Hristiyanlığın esaslarını öğretmeye, hastalara, zindandaki esirlere ve limandaki Fransız gemicilere yardım etmeye, bunun yanı sıra da Katolikliği yaymaya başladılar. Hatta, Kilise nin yanında bir de okul açtılar.

1637 Yılında, Fransız Kralı XIII. Louis, Kapucin misyonerlerinin doğudaki faaliyetlerinden o kadar memnun oldu ki, onlara Fransız elçilik binasının yanındaki evi bağışladı. 1673 de Fransız elçiliğine ve konsolosluklarına Dil oğlanları adında tercüman yetiştirebilmek için; St. Louis Kapucin Papazları Koleji adıyla ayrı bir bina dahi yaptıırıldı. Bu Kolejde öğrencilere Latince, Fransızca ve İtalyanca nın yanında; Türkçe, Rumca ve Ermenice de öğretiliyordu[24].

Osmanlı Ülkesindeki misyonerlerin büyük çabaları yanında yabancı devletlerin her türlü imtiyazı kendi çıkarları doğrultusunda yorumlayarak bütün fırsatları değerlendirdiklerini görmekteyiz. Yabancılar dini faaliyetler dışında Osmanlı İmparatorluğu nda okul açma hakkına da kavuşmuşlar, bununla da yetinmeyerek kendilerine yakın olan gayr-i Müslim cemaat okullarını himaye altına alarak, bu okullar üzerindeki etkilerini de sürdürmüşlerdi. Aslında yabancı devletlerin baştan beri izlediği politikanın gayesi Osmanlı ülkesinde Müslüman olmayan toplulukları denetim altına almaktı.

Himayeci politika güden devletlerin başında Fransa geliyordu. Zamanla git gide himaye kuvvetlendi. 1604, 1673 ve 1740 tarihli kapitülasyon fermanlarına ticari imtiyazlar çerçevesinde himayeye dair maddeler de konmuştur[25].

Himaye konusunda önemli olan şey tüccarlara yardım edecek konsoloslukların açılmasıydı. Böylece etkilerini göstermeye başladılar. Latin zümrelerin her biri milliyetine göre bir Hristiyan-Katolik devletin himayesine girmeye başlamıştı. Katoliklerin en büyük hamisi Fransa idi. Ortodoksları Rusya, Protestanları İngiltere ve Amerika himaye ediyorlardı. Yabancı okullar Osmanlı topraklarında 1700 lü yıllardan itibaren çoğalmaya başlamış ve 1850 yıllarında oldukça yaygın hale

gelmiştir[26].

Osmanlı Devleti'nde yabancı okulların yanı sıra; Rum, Ermeni ve Yahudi cemaatlarına ait çok sayıda gayr-i müslim cemaat okulları da açılmıştır. Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğu zamanlarda zararlı olmayan bu azınlık okulları kapalı cemaat şeklinde, dil ve din tedrisatlarını serbestçe yaparlardı. Osmanlı Devleti zayıflama sürecine girdikten sonra, devlet bünyesinde yaşayan gayr-i müslimlerin ayrılıkçı hareketlere yönelmiş olduklarını görmekteyiz. Osmanlı Devleti'ni yıkmak ve parçalamak isteyen Emperyalist devletler ile iş birliği yapan gayr-i müslimler, yabancıların misyoner okullarına eleman ve siyasi gayelerine destek vermişlerdir[27].

Osmanlı Devleti zayıfladıkça, gayr-i müslimlerin gücünü artırdığını, Osmanlıların imzalamak zorunda kaldıkları anlaşmalar sonucu da, git gide Avrupa devletlerinin vesayeti altına girdiklerini görmekteyiz.

Osmanlı Devleti'nde eğitim geriledikçe, Ermeniler ve Rumlar sahip olacaklarını sandıkları Anadolu şehirlerinde, gerçek anlamda bir eğitim seferberliğine girmişlerdi[28]. Anadolu coğrafyasına açılmış olan azınlık okullarını, yabancılar tarafından açılmış okullardan ayrı mütalaa etmek hayli zordur. Çünkü azınlıklar kendi çıkarları doğrultusunda, misyoner faaliyetler sonucu kendi iradeleri ile yabancılarla işbirliği yapmaktaydılar[29].

MİSYONERLİK AÇISINDAN OSMANLI-AMERİKAN MÜNASEBETLERİ:

Osmanlı-Amerikan münasebetlerinin başlangıcı ticari temellere dayanır. XVIII. Yüzyıl'ın son çeyreğinde Amerikan gemileri Osmanlı limanlarında görülmeye başlanmıştır. 1786 yılında İstanbul, 1797 yılında İzmir, 1800 yılında İskenderun limanlarına gelen Amerikan gemileri bunların ilk temsilcileridir[30]. 1800'lerin başlarında hızlanan Osmanlı-Amerikan ilişkileri 1811'de İzmir'de Amerikan Ticaret Odası'nın açılışına kadar varmaktadır. 1830 yılında imzalanan kapitüler haklar ile Amerikalıların Anadolu'daki ticari trafikleri iyice yoğunlaşmıştır.

Osmanlı Devleti bünyesinde oldukça faaliyette bulunan Amerikan misyon ve misyonerleri, Ermeni Cemaatı na yönelik faaliyetlerini artırmışlardır. Protestan misyonerlerin bu dönemde de devreye girerek, bir çok Ermeni vatandaşın Protestan saflarına çekilmesine sebep olmuştur[31].

Amerikan Board misyonerlerinden Eli Smith ve H.G.Dwight; Anadolu, Ermenistan ve kuzeybatı İran ı incelemek üzere, Board ın tam on altı ay süren üç bin millik bir geziden sonra hazırladıkları raporlar ile daha sonraki yıllarda birçok misyonerin bu bölgelerde yapacakları çalışmalara ışık tutmuşlardır. Bu iki Amerikan misyoneri, daha sonra İstanbul a gelerek Krikor Peştimalciyan ın müdürlüğünü yaptığı üç yüz öğrenci kapasiteli bir Ermeni Cemaatı okulunda incelemelerde bulunmuşlardır[32].

Amerikan Board misyonerlerinin eğitim alanında, 1831 yılında attığı bir diğer önemli adım da, William Goodell ve ailesinin Malta dan gelerek İstanbul a yerleşmesidir. Goodell, Ermeniler arasında misyonerlik faaliyetleri göstermek için görevlendirilmişti. Bu sebepten yanında Ermenice alfabe ile yazılmış bir İncil bulunuyordu. Ermeni cemaatının eğitim alanındaki misyonerler tarafından teşkilatlanması XVIII. yüzyılın sonlarında başlamıştır[33].

Amerikan misyonerleri Board ın emri ile Osmanlı Türkiye'si ni (Anadolu) üç ana misyon bölgesine ayırmışlardı. Trabzon-Mersin arasına çekilen çizginin batısında kalan bölge; Batı Türkiye Misyonu, Sivas ın güneyinden Mersin e, Mersin den Halep e çekilen doğru çizgiler içinde kalan bölge; Merkezi Türkiye Misyonu bölgesini oluşturmaktaydı. Antep, Halep, Adana, Urfa, Antakya ve Maraş bölgesi bu sahayı oluşturuyordu ve Antep merkezdi. Bu iki misyonun doğusunda kalan alanlar ise; Doğu Türkiye Misyonu sınırları içerisinde yer almıştır. Bu misyon bölgesinin merkezi ise; Harput tur. Harput ile birlikte Bitlis, Erzurum, Van, Diyarbakır, Mardin şehirleri ve havalisi bu merkezin faaliyet sahası idi.

Batı Türkiye Misyonu çeşitli istasyonlara ayrılmıştı. 1831 de İstanbul, 1834 de İzmir, 1835 de Trabzon, 1848 de Bursa, 1852 de Sivas-Merzifon, 1854 de Kayseri misyoner istasyonları

kurulmuştı.

XIX. Yüzyıl Osmanlı Devleti açısından pek çok değişikliğin söz konusu olduğu bir yüzyıl olmuştur. 1826 Yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması, 1839 Yılında Tanzimat Fermanı'nın ilanı, 1856 Yılında Islahat Fermanı'nın ilanı, 1877-1878 de Osmanlı-Rus Harbi, 1876 Yılında I. Meşrutiyet'in ilanı gibi, önemli olaylar cereyan etmiştir.

Misyoner kaynaklarının verilerine göre 1893 yılına gelindiğinde; Türkiye de 1317 adet misyoner görev yapmaktaydı. Bunların 223 ü Amerikalı Protestan misyonerlerdi. 1893 Yılı itibarıyla 4085 öğrenciye hizmet veren beş kolej vardı. Seksen (80) adet orta dereceli, beş yüz otuz (530) adet ilkokul seviyesinde misyoner okulu vardı. 1897 Yılında ise, Türkiye de toplam 624 adet misyoner okulu ve bu okullarda toplam 27400 öğrenci bulunuyordu[34].

Amerikalı Dr. Earle; Misyonerler ve din adamları dünyanın hiçbir ülkesinde, Türkiye deki kadar emperyalizme hizmet etmemişlerdir[35], demektedir. Bu da Anadolu nun ne kadar stratejik öneme sahip bir vatan olduğunun, Amerikalı misyonerler tarafından bile iki yüzyıl önce tespit edilmiş ve hedef seçilmiş olmasını göstermektedir.

Ermeniler için ilk misyoner okulu, İstanbul Beyoğlu'nda 1834 de açılmıştır. 1852 Yılında Harput'ta Fırat Koleji olarak bilinen Amerikan Harput Misyoner Koleji faaliyete geçirilmiştir. Amerikan misyonerleri Harput gibi, 1854 yılında Kayseri'ye gelmişlerdir. Talas Amerikan Misyoner Koleji'ni açmışlardır. Aynı dönemde Trabzon, İzmir, Bursa da okullar açan misyonerler, 1863 yılında İstanbul Bebek'te Robert Koleji'ni, daha sonra Amerikan Kız Koleji'ni açmışlardır.

1897 Yılında Osmanlı Devleti'nde; Fransa 127, İngiltere 60, Almanya 22, İtalya 22 Avusturya 11, Rusya 7 ve Amerika 131 okula sahip bulunuyorlardı[36]. XX. Yüzyılın başlarında ise, Türkiye üzerinde; 209 yabancı misyoner, 1299 yerli çalışan, 163 Kilise, 15348 üye, 450 okul ve 25922 öğrenci bulunuyordu[37].

Azınlık okullarında gayr-i müslim gençlerine; kendi dilleri, dini inançları ve ibadetleri, tarihleri, edebiyatları ve

müspet ilimler okutulmaktaydı. Bu okullardan hayli öğrenci Avrupa ya yüksek tahsile gönderilirdi. Okullarda eğitim bütünüyle din adamlarının elindeydi. Roma Katolik misyonerleri de büyük görevler almışlardı. Ortodoks Rumlar, azınlık okulları açmada Rusya dan da büyük teşvikler gördüler. Hatta Rus büyükelçisi Ege adalarını gezerek Rumları okullar açmaya teşvik etmekteydi.

Rum azınlık okulları, Ortodoks ve Katolik din adamları ve Rusya nın gayretleriyle Osmanlı Devleti aleyhine birer fesat ocakları haline gelmişlerdi. Ders müfredatları; Türk düşmanlığı, Türk Milleti ni ve Osmanlı Devleti ni nasıl yok edeceklerine dair konular ile doldurulmuştu.

Müfredatlarında; Türklerin ezeli düşman olduğunu propaganda etmek, Avrupa yı Türklere düşman etmek, ekonomik olarak zayıflatmak, Türk Milleti ni ahlak, milliyet, din, gelenekleri bakımından çürütmek, küfrü öğretmek, küfrü Türkler arasında yaymak, Türkleri zinaya ve diğer ahlaksızlıklara teşvik etmek, Türk gençlerine külhanbeyi ruhu aşılama, aralarında sevgi-saygı bağlarını koparmak, hocaları içkiye alıştırmak gibi konular yer almaktaydı[38].

GÜNÜMÜZDE MİSYONERLİK FAALİYETLERİ:

Türkiye ve Türkler üzerine yönelik Misyoner faaliyetleri, Cumhuriyet döneminde de genel anlamda kesintiye uğramamıştır. Atatürk, 1935 de Misyonerlerin faaliyetlerini yasaklamıştı. Ancak, daha sonra tek parti zamanında bütün dinlere yönelik, Propagandanın yasak olmasına bağlı olarak asgari düzeye inen misyonerlik faaliyetleri, 1945 de demokrasiye geçiş ile birlikte hürriyet havası ndan istifade ile artış göstermiştir. II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa Birliği nin kurulması, Türkiye nin 1961 de Ankara Antlaşması nı imzalaması sonucu, halkımızda meydana gelen Avrupa ya hoşgörü zemini, ne bağlı olarak bu zeminden hareketle misyonerler faaliyetlerini artırmışlardır. 1980 li yıllarda Türkiye yi Avrupa Birliği ne dahil etme girişimleri, Sovyetler Birliği nin 1990 larda dağılması, insan hak ve hürriyetleri , demokratikleşme, küreselleşme ve

globalleşme anlayışları derken, ülkemizde çok amaçlı ve etkin bir misyonerlik süreci ivme kazanmış durumdadır.

Bir de dinler arası diyalog meselesi ortaya atılmıştır. Zaten, bu Avrupa Birliği nin belirlenmiş bir politikasıdır. Vatikan Papalığı, Avrupa Birliği ile birlikte hareket etmektedir[39]. Papa II. Jean Paul, 24 Aralık 1999 da yayınladığı yılbaşı mesajında; birinci bin yılda Avrupa Hristiyanlaştırıldı. İkinci bin yılda Amerika ve Afrika Hristiyanlaştırıldı. Üçüncü bin yılda ise Asya yı Hristiyanlaştıralım diyerek, Asya yı Hristiyanlaştırma politikalarının hedefine koymuştur. Ayrıca Vatikan tarafından, Asya nın Hristiyanlaştırılmasında Türkiye merkez kabul edildi , görüşlerine yer verilmesi, ülkemizin Asya nın Hristiyanlık için geçiş yolu üzerinde olması, günümüz misyonerlik faaliyetleri açısından ülkemizin ne derece büyük tehlikeler ile karşı karşıya kaldığını ortaya koymaktadır[40].

Vatikan Katolik Kilisesi nin misyonerlikte ortaya koyduğu yeni metodu; dinler arası diyalog çerçevesinde, Hristiyanlık mezhepleri arasında diyalog ve işbirliği olmuştur. Düşman Kardeşler olarak bilinen Katolik ve Ortodokslar arasındaki yakınlaşma dikkati çekmektedir. Katolik Papa ve Fener Ortodoks Patriği İstanbul da ilk defa bir araya gelmişlerdir. Fener Patriği bir atakla kendisini Ekümen , yani bütün dünya Ortodoksları nın başı ilan etmiş, daha da ileri giderek, Fener de Vatikan benzeri devletçik statüsü istemiştir[41].

Dünya da 1992 yılı verilerine göre; misyonerlere ait 120.880 kurum, misyonerleri eğiten, yetiştiren 99.200 enstitü, misyonerlik faaliyetlerinde çalışan mesleki misyoner 4.208.250 kişidir. Bu misyoner kurumlarında 82.000.000 bilgisayar, misyoner kurumlarında bir yıl içerisinde çıkarılan 88.160 adet kitap, misyonerlik hizmetlerinde faaliyet gösteren 2.340 radyo ve televizyon istasyonu vardır. Misyonerler, her yıl bedava 53.000.000 İncil dağıtmaktadır. Kilise okullarında okuyan 9.000.000 öğrenci, bu kiliselere ait 10.600 hastane, yine kiliselere ait 680 huzurevi ve 10.050 tane eczaneleri vardır. Hristiyanlaştırma hizmet projelerinin bütçesi 163 milyar dolardan fazladır[42].

SONUÇ:

Misyonerliğin faaliyet alanlarını şu ana başlıklar altında tespit edebiliriz:

1. Misyonerlik, Dünya çapında yürütülen bir Hristiyanlık propagandasıdır.
2. Misyonerlere destek veren, devletler, kiliseler, siyasiler, holdingler ve bilim çevreleri vardır.
3. Misyoner örgütler, yerel unsurları kullanmakla beraber, genel bir strateji ve program çerçevesinde hareket etmektedirler.
4. Misyonerlikte, dini, siyasi, ekonomik bakımdan tam bir iç içe girmişlik söz konusudur.
5. Misyonerlerin, Dünya hakimiyetini, Hristiyanlık Dini nin egemenliği altında sağlama anlayışları değişmeyen felsefeleridir.
6. Misyonerlik; Katolik, Ortodoks ve Protestan adlı Hristiyanlığın ana mezhepleri çerçevesinde yürütülmektedir. Geçmişte misyonerler faaliyetlerini, belki daha gizli olarak yürütüyorlardı. Talas ta, Tarsus ta, Merzifon da, Harput ta, İstanbul da okulları vardı. Ama günümüzde, birçok televizyon programı, yahut gazete ve dergi yayınıyla, hatta özel broşürler ile kendi düşüncelerini propaganda edebilmektedirler.

Bunlara karşı en etkin mücadele, kendi kültür kaynaklarımızı ve değer yargılarımızı geçlerimize en akılcı ve bilimsel bir yöntemle öğretmektir. Milli ve ahlaki değerlerimizi kazandırmaktır. Geçmişte milli birlik ve beraberliğimizi Kürt Teali Cemiyeti, yada İngiliz Muhipleri Cemiyeti ile yıkmaya çalışıyorlardı. Artık misyonerler, bizi sömürge haline getirebilmek için sevgi, dostluk, barış, özgürlük kardeşlik gibi güzel kavramları kullanarak, bu faaliyetlerini ülkemizde, şehirlerimizde, sokaklarımızda daha etkin bir şekilde devam ettirmektedirler. O halde gençlerimizin, Türk Milleti nin kültürü, tarihi ve milli ülküleri etrafında daha da bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR:

- BARTHOLD, W.; Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler, Çev. Kazım Yaşar Koprıman- A. İsmail Aka, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1975.
- ÇELİK, Mehmet; Fener Patrikhanesinin Ekümenlik İddialarının Tarihsel Seyri, (325-1453), Akademi Kitabevi, İstanbul, 2000.
- DAĞLI, Mustafa; Anadolu'da Kurulan Yabancı Okullar ve Tesirleri, (Basılmamış Doktora Tezi), Kayseri, 1990.
- DANIŞMEND, İsmail Hami; Türk Irkı Niçin Müslüman Oldu?, Milli Ülkü Yayınevi, Konya, 1978.
- E. WHITE, George; Bir Amerikan Misyonerinin Merzifon Amerikan Koleji Hatıraları, Terc. Cem Tarık Yüksel, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1995.
- GREENE, Joseph K.; Leavening The Levant, The Pilgrim Press, Boston, New York, Chicago, 1916.
- HAYDAROĞLU, İlknur Polat; Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı Okullar, Ocak Yayınları, Ankara, 1993.
- KILIÇ, Remzi; Osmanlı Türkiyesinde Azınlık Okulları, Türk Kültürü, Yıl XXXVII, s. 431, Ankara, Mart 1999, ss. 151-159.
- KOCABAŞ, Süleyman; Ermeni Meselesi Nedir? Ne değildir?, İstanbul, 1983.
- _____; Misyonerlik ve Misyonerler, Vatan Yayınları, İstanbul, 2002.
- KOCABAŞOĞLU, Uygur; Kendi Belgeleriyle Anadolu'daki Amerika, Misyoner Okulları, Arba Yayınları, İstanbul, 1989.
- KOCAOĞLU, A. Mehmet; Misyonerlik Faaliyetlerinden Pontus Rum Devletine Uzanan Süreç, Giresun Tarihi Sempozyumu, 24-25 Mayıs 1996, Bildiriler, İstanbul, 1997.
- KURAT, Akdes Nimet; Rusya Tarihi, T.T.K. Yayınları, Ankara, 1987.
- KUZGUN, Şaban; Misyonerlik ve Hristiyan Misyonerliğinin Doğuşu, E. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 1, Kayseri, 1983, ss. 60-65.
- KÜÇÜK, Abdurrahman; Misyonerlik ve Türkiye, Türkiyedeki Misyonerlik Faaliyetleri, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1996.

Misyonerlik, Meydan Larousse, C. VIII.

RUNCİMAN, The Hon S.; Ortaçağ Başlarında Avrupa ve Türkler, Belleten, C. VII, S. 25, T.T.K. Yayınları, Ankara, 1943.

SEVİNÇ, Necdet; Ajan Okulları, İstanbul, 1975.

ŞİMŞİR, Bilal; Ermeni Propagandasının Amerika Boyutu Üzerine, Tarih Boyunca Türklerin Ermenilerle İlişkileri Sempozyumu, (8-12 Ekim 1984), Ankara, 1985.

TOGAN, A. Zeki Velidi; Umumi Türk Tarihine Giriş, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1981.

UMARA, Muhammed; Müslümanların Hıristiyanlaştırılması, Denge Yayınları, İstanbul, 1995.

YAZICI, Nesimi; İlk Türk-İslam Devletleri Tarihi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002.

YILDIZ, Hakkı Dursun; İslamiyet ve Türkler, Kamer Yayınları, İstanbul, 2000.

* Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü Yeniçağ ve Yakınçağ Tarihi Öğretim Üyesi.

[1] Uygur Kocabaşoğlu, Kendi Belgeleriyle Anadoludaki Amerika, Misyoner Okulları, Arba Yayınları, İstanbul, 1989, s. 1.

[2] Misyonerlik, Meydan Larousse, C. VIII, s. 843.

[3] A. Mehmet Kocaoğlu, Misyonerlik Faaliyetlerinden Pontus Rum Devletine Uzanan Süreç, Giresun Tarihi Sempozyumu, 24-25 Mayıs 1996, Bildiriler, İstanbul, 1997, s. 236.

[4] Kocabaşoğlu, A.g.e., s. 14; Süleyman Kocabaş, Misyonerlik ve Misyonerler, Vatan Yayınları, İstanbul, 2002, s. 9.

[5] Şaban Kuzgun, Misyonerlik ve Hıristiyan Misyonerliğinin Doğuşu, E. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 1, Kayseri, 1983, s. 60-65.

[6] George E. White, Bir Amerikan Misyonerinin Merzifon Amerikan Koleji Hatıraları, Terc. Cem Tarık Yüksel, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1995, s. 7-8.

[7] Abdurrahman Küçük, Misyonerlik ve Türkiye, Türkiyedeki Misyonerlik Faaliyetleri, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1996, s. 37.

[8] Kocaoğlu, A.g.mk., Giresun Tarihi Sempozyumu, Bildiriler,

s. 236.

[9] Mehmet Çelik, Fener Patrikhanesinin Ekümenlik İddialarının Tarihsel Seyri, (325-1453), Akademi Kitabevi, İstanbul, 2000, s. 5.

[10] Kocabaş, A.g.e., s. 22.

[11] Akdes Nimet Kurat, Rusya Tarihi, T.T.K. Yayınları, Ankara, 1987, s. 31.

[12] Nesimi Yazıcı, İlk Türk-İslam Devletleri Tarihi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002, s. 116.

[13] Kocaoğlu, A.g.mk., Giresun Tarihi Sempozyumu, Bildiriler, s. 237.

[14] Kocaoğlu, A.g.mk., Giresun Tarihi Sempozyumu, Bildiriler, s. 237.

[15] George E. White, A.g.e., s. 8-9.

[16] W. Barthold, Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler, Çev. Kazım Yaşar Koprman- A. İsmail Aka, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1975, s. 78.

[17] Kocabaş, A.g.e., s. 33-34.

[18] The Hon S. Runciman, Ortaçağ Başlarında Avrupa ve Türkler, Belleten, C. VII, S. 25, T.T.K. Yayınları, Ankara, 1943, s. 46.

[19] Kocabaş, A.g.e., s. 36.

[20] İsmail Hami Danişmend, Türk Irkı Niçin Müslüman Oldu?, Milli Ülkü Yayınevi, Konya, 1978, s. 9.

[21] A. Zeki Velidi Togan, Umumi Türk Tarihine Giriş, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1981, s. 79-80.

[22] Hakkı Dursun Yıldız, İslamiyet ve Türkler, Kemer Yayınları, İstanbul, 2000, s. 9.

[23] Kocabaş, A.g.e., s. 77-78.

[24] İlknur Polat Haydaroğlu, Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı Okullar, Ocak Yay., Ankara, 1993, s. 12-13.

[25] Haydaroğlu, A.g.e., s. 13-14.

[26] Haydaroğlu, A.g.e., s. 15.

[27] Remzi KILIÇ, Osmanlı Türkiyesinde Azınlık Okulları, Türk Kültürü, Yıl XXXVII, s. 431, Ankara, Mart 1999, s. 151.

[28] Necdet Sevinç, Ajan Okulları, İstanbul, 1975, s. 105.

[29] Kılıç, A.g.mk., Türk Kültürü, s. 152.

- [30] George E. White, A.g.e., s. 22.
- [31] White, A.g.e., s. 23-26.
- [32] Mustafa Dağlı, Anadolu'da Kurulan Yabancı Okullar ve Tesirleri, (Basılmamış Doktora Tezi), Kayseri, 1990, s. 3.
- [33] Dağlı, A.g.e., s. 3-4; Kılıç, A.g.mk., Türk Kültürü, s. 152.
- [34] Bilal Şimşir, Ermeni Propagandasının Amerika Boyutu Üzerine, Tarih Boyunca Türklerin Ermenilerle İlişkileri Sempozyumu, (8-12 Ekim 1984), Ankara, 1985, s. 98.
- [35] Süleyman Kocabaş, Ermeni Meselesi Nedir? Ne değildir?, İstanbul, 1983, s. 28; Kılıç, A.g.mk., s. 157.
- [36] George E. White, A.g.e., s. 35-36.
- [37] Joseph K. Greene, Leavening The Levant, The Pilgrim Press, Boston, New York, Chicago, 1916.
- [38] Kocabaş; A.g.e., s. 95-97.
- [39] Kocabaş, A.g.e., s. 181-182.
- [40] Kocabaş, A.g.e., s. 183.
- [41] Kocabaş, A.g.e., s. 189-190.
- [42] Muhammed Umara, Müslümanların Hıristiyanlaştırılması, Denge Yayınları, İstanbul, 1995, s. 35.